

**Komisja Krajobrazu Kulturowego
Polskiego Towarzystwa Geograficznego**

Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 13
Dissertations Commission of Cultural Landscape No. 13

**Krajobrazy kulturowe dolin
rzecznych.
Potencjał i wykorzystanie**

*Cultural landscapes of rivers valleys.
Potential and actual use*

Sosnowiec 2010

RADA NAUKOWA SERII PRACE KOMISJI KRAJOBRAZU KULTUROWEGO PTG
EDITORIAL BOARD

REDAKTOR NACZELNY SERII: Joanna Plit - *Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Warszawa*

SEKRETARZ REDAKCJI: Urszula Myga-Piątek - *Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec*

CZŁONKOWIE RADY NAUKOWEJ:

Wiaczesław Andrejczuk - *Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec*

Andrzej T. Jankowski - *Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec*

Alexander Kovalyov - *Kharkiv National University*

Krystyna Pawłowska - *Politechnika Krakowska, Instytut Architektury Krajobrazu*

Maria Z. Pulinowa - *Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec*

Laura Šakaja - *University of Zagreb, Department of Geography*

Krzysztof H. Wojciechowski - *Akademia Wychowania Fizycznego, Katedra Turystyki i Rekreacji, Biała Podlaska*

REDAKTOR NAUKOWY TOMU: Joanna Plit

RECENZENCI TOMU:

Wiaczesław Andrejczuk, Kazimierz Klimek, Urszula Myga-Piątek, Florian Plit, Joanna Plit, Maria Z. Pulinowa

Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 13
Dissertations Commission of Cultural Landscape No. 13

Przygotowanie do druku: Patrycja Dzikowska

Projekt okładki: Zbigniew Kuriata

Fotografie na stronach tytułowych rozdziałów: Joanna Plit, Marek Angiel

Publikacja została sfinansowana ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Copyright©2010 by Komisja Krajobrazu Kulturowego
Polskiego Towarzystwa Geograficznego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Wydawca: Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG
ul. Będzińska 60
41 – 200 Sosnowiec, Polska
urszula.myga-piatek@us.edu.pl; www.krajobraz.kulturowy.us.edu.pl

Nakład 300 egz.

ISSN: 1896-1460
ISBN: 978-83-61695-05-9

Współpraca wydawnicza - Pracownia Komputerowa Jacka Skalmierskiego, Gliwice

**Krajobrazy kulturowe dolin rzecznych.
Potencjał i wykorzystanie**

SPIS TREŚCI
CONTENS

Słowo wstępne..... 9

Ewolucja krajobrazów dolin rzecznych

Joanna Plit

NATURALNE I ANTROPOGENICZNE PRZEMIANY
KRAJOBRAZÓW DELTY WISŁY
*NATURAL AND MAN-MADE CHANGES IN THE DELTA
OF VISTULA RIVER* 13

Stanisław Czaja

ZMIANY KRAJOBRAZÓW DOLINY MAŁEJ WISŁY W OBRĘBIE KOTLINY
OŚWIĘCIMSKIEJ PRZEZ WEZBRANIA POWODZIOWE
W XVIII-XX WIEKU
*CHANGES OF LANDSCAPES IN THE LITTLE WISŁA RIVER VALLEY
WITHIN THE OŚWIĘCIMSKA VALLEY CAUSED BY FLOODS
IN THE 18TH-20TH C.* 29

Marcin Koziół

EWOLUCJA KRAJOBRAZU DOLINY WIEPRZA W NADWIEPRZAŃSKIM
PARKU KRAJOBRAZOWYM W XX WIEKU
*LANDSCAPE EVOLUTION OF THE RIVER WIEPRZ VALLEY
IN NADWIEPRZAŃSKI LANDSCAPE PARK IN THE 20TH C.* 41

Paweł Pieńkowski, Michał Kupiec, Przemysław Smoter

ZMIENNOŚĆ WYBRANYCH ELEMENTÓW KRAJOBRAZU NA
SĄSIADUJĄCYCH OBSZARACH ZLEWNI INY I MAŁEJ INY W XX W.
*CHANGES OF SELECTED LANDSCAPE COMPONENTS IN NEIGHBOURING
AREAS OF INA AND MAŁA INA CATCHMENTS IN 20TH C.* 54

Mirosław Stepaniuk

ZMIANY STOSUNKÓW WODNYCH I UŻYTKOWANIA TERENU
W NIECCE GRÓDECKO-MICHAŁOWSKIEJ
*CHANGES OF WATER CONDITIONS AND LAND USE IN GRÓDEK-
MICHAŁOWO BASIN*..... 63

Joanna Plit

ZMIANY KORYTA NIEMNA W CIĄGU 200 LAT
(NA ODCINKU OD HOŻEJ DO MIELNIKA)
*CHANGES IN THE RIVERBED OF NEMAN OVER 200 YEARS
(OVER THE SEGMENT FROM HOŻA TO MIELNIK)*..... 78

Janusz Łach

WARTOŚCI KULTUROWE I KIERUNKI PRZEMIAN DOLINY JEDLICY
W KARKONOSZACH WSCHODNICH

*CULTURAL VALUES AND DIRECTION OF CHANGES OF JEDLICA VALLEY
RIVER IN THE EASTERN KARKONOSZE MOUNTAINS.....* 88

Wpływ gospodarowania na krajobraz dolin rzecznych

Łukasz Wiejaczka

ZMIANY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO DOLINY ROPY (BESKID NISKI) PO
WYBUDOWANIU ZBIORNIKA RETENCYJNEGO „KLIMKÓWKA”

*CHANGES IN THE CULTURAL LANDSCAPE OF THE ROPA RIVER VALLEY
AFTER CONSTRUCTION OF THE KLIMKÓWKA WATER RESERVOIR.....* 101

Danuta Szumińska

PRZEKSZTAŁCENIA WARUNKÓW HYDROLOGICZNYCH W DOLINIE
DOLNEJ WDY WSKUTEK BUDOWY STOPNI WODNYCH

*THE TRANSFORMATION OF HYDROLOGICAL CONDITIONS
IN THE LOWER PART OF THE WDA VALLEY AS A RESULT
OF THE BUILDING BARRAGES.....* 110

Krzysztof Wójcicki

POCHODZENIE ORAZ ANTROPOGENICZNE PRZEOMBRAŻENIA
KRAJOBRAZÓW TORFOWISKOWYCH W DOLINIE KŁODNICY

*THE ORIGIN AND ANTHROPOGENICALLY INDUCED
TRANSFORMATIONS OF PEATLAND LANDSCAPES
IN THE KŁODNICA RIVER VALLEY.....* 122

Anna Kowalska

WPŁYW OBWAŁOWAŃ NA ZRÓŻNICOWANIE ROŚLINNOŚCI
RÓWNIINY ZALEWOWEJ W DOLINIE ŚRODKOWEJ WISŁY;
NIZINA MAZOWIECKA

*EMBANKMENTS INFLUENCE ON DIVERSITY OF FLOODPLAIN VEGETATION
IN THE MIDDLE VISTULA RIVER VALLEY;
MAZOVIAN PLAIN.....* 135

Ewa Kołaczowska

OBCE INWAZYJNE GATUNKI ROŚLIN W KRAJOBRAZIE
DOLIN ŚWIDRA I RZĄDZY

*THE INVASIVE ALIEN PLANT SPECIES IN THE LANDSCAPE
OF ŚWIDER AND RZĄDZA VALLEYS.....* 152

Turystyczna, edukacyjna i transportowa atrakcyjność dolin rzecznych

Sebastian Bernat

DOLINY RZECZNE I ICH PERCEPCJA

THE RIVER VALLEYS AND PERCEPTION..... 167

Wioleta Romanowska, Zbigniew Podgórski

ATRAKCYJNOŚĆ WIZUALNA KRAJOBRAZU DOLINY WKRY

I JEJ OTOCZENIA W GMINIE GLINOJECK

NA PODSTAWIE RÓŻNORODNOŚCI FIZJONOMICZNEJ

VISUAL ATTRACTIVENESS OF LANDSCAPE OF THE WKRA VALLEY

AND ITS SURROUNDINGS IN THE GMINA OF GLINOJECK

ON THE BASIS OF PHYSIOGNOMIC DIVERSITY OF LANDSCAPE..... 179

Joanna Angiel

POZNAWANIE RÓŻNORODNOŚCI KRAJOBRAZÓW

KULTUROWYCH W ASPEKCIE EDUKACYJNEJ TURYSTYKI WODNEJ NA

WIŚLE

DISCOVERING THE DIVERSITY OF CULTURAL LANDSCAPES

FROM THE ASPECT OF EDUCATIONAL WATER TOURISM

ON THE VISTULA RIVER..... 189

Elżbieta Marszałek

ODRA JAKO SZLAK KOMUNIKACYJNO-TRANSPORTOWY ORAZ

TURYSTYCZNY

THE ODER AS WATERWAY, TRANSPORT AND TOURIST ROUTE..... 204

SŁOWO WSTĘPNE

Już po raz trzeci na łamach Prac Komisji Krajobrazu Kulturowego zajmujemy się krajobrazami hydrogenicznymi i ich rolą w krajobrazie kulturowym. W tomie 2 skoncentrowaliśmy uwagę na „Wodzie w przestrzeni przyrodniczej i kulturowej”, w tomie 7 analizowaliśmy „Doliny rzeczne” w aspekcie przyrodniczym, krajobrazowym i gospodarczo -kulturowym. Tom 13 poświęcony jest krajobrazom kulturowym dolin rzecznych – ich potencjałem i sposobami wykorzystania.

Zwłaszcza w obecnym roku gdy przeżywaliśmy serię katastrofalnych powodzi problematyka rzek i ich dolin jest bardzo aktualna. Mimo powstawania licznych zabezpieczeń (budowy zbiorników retencyjnych, polderów, wałów przeciwpowodziowych, regulacji biegu koryt...) gwałtowne wezbrania rzek stanowią nadal realne zagrożenie dla mieszkańców dolin, gospodarki i infrastruktury komunikacyjnej zlokalizowanej na terenach zalewanych.

Doliny rzeczne są pasjonującym i wdzięcznym tematem badawczym zarówno dla dociekań przyrodniczych, historycznych jak i gospodarczo - społecznych. Na wąskim długim obszarze (a więc stosunkowo łatwym do obserwacji metodą transektową) w krótkim czasie zachodzą wyraźne przeobrażenia, można obserwować ewolucję krajobrazów naturalnych i kulturowych.

Płynąca woda powoduje, iż środowisko przyrodnicze dolin rzecznych cechuje się dużą zdolnością regeneracyjną. Antropogenicznie przekształcone koryto naturalnie powraca do formy zgodnej z prędkością płynącej wody i obciążeniem rzeki materiałem skalnym (do koryta meandrowego, rostokowego lub anastezującego). Woda ulega samooczyszczeniu w wyniku przefiltrowania i pochłanianie związków azotowych i fosforowych przez roślinność, zbiorowiska roślinne szybko regenerują się drogą naturalnej sukcesji. Akumulowane w czasie wylewów osady nadbudowują nowe warstewki mady użyźniając gleby.

Doliny rzek są areną wielu konfliktów. Rzeki przyciągają – żyznymi glebami, łatwym dostępem do wody, od wieków ludność chętnie lokalizowała grody, wsie i miast w dnach dolin i na ich skarpach, a jednocześnie zagrożenie katastrofalnymi powodzią odpycha i ogranicza inwestycje gospodarcze i osadnictwo. Rzeki są jednocześnie atrakcyjnym szlakiem transportowo - komunikacyjnym, jak i barierą ograniczającą dostępności, wymuszająca budowę mostów, estakad, przepustów.... Są korytarzem ekologicznym dla przemieszczanie się nasion i migracje różnych gatunków zwierząt, a jednocześnie zbierają i transportują zanieczyszczenia komunalne, przemysłowe i rolnicze.

13 tom Prac Komisji Krajobrazów Kulturowych jest wielowątkowy. Zgodnie z interdyscyplinarnym charakterem czasopisma prezentuje opracowania specjalistów z różnych dziedzin z 7 ośrodków naukowych omawiając następujące zagadnienia

- cywilizacyjne i kulturowe znaczenie rzek i ich dolin;
- krajobrazowe skutki dawnej i współczesnej zabudowy hydrotechnicznej;

- krajobrazowe skutki melioracji dolin;
- krajobrazowe skutki regulacji i obwałowania rzek;
- dziedzictwo kulturowe dolin rzecznych a funkcje turystyczne;
- rzeka jako szlak komunikacyjno-transportowy oraz turystyczny;
- rzeka jako granica.

Największy udział mają jednak opracowania omawiające ewolucję krajobrazów kulturowych wybranych dolin rzecznych w wyniku naturalnych procesów przyrodniczych oraz antropogenicznych czynników, a zwłaszcza zmian sposobu użytkowania terenu. Sześć artykułów omawia szczegółowo powstanie i historyczne przemiany krajobrazów kulturowych dolin rzecznych w różnych regionach. W opracowaniach St. Czaji (dotyczy doliny Małej Wisły), J. Plit (delty Wisły), i M. Stepianiuka (Niecki Gródecko-Michałowskiej), J. Łacha (doliny Jedlicy w Sudetach) analiza sięga od powstania formy terenu, zasiedlenia regionu, oraz ewolucji krajobrazów aż po czasy współczesne. W opracowaniach P. Pieńkowskiego i M. Krępcza (koncentrującego się na fragmencie Równiny Pyrzyckiej), M. Kozieła (omawiającego część doliny Wieprza), J. Plit (fragment koryta Niemna) uwaga skoncentrowana jest na przemianach krajobrazów w ciągu ostatnich 100-200 latach.

Artykuły Ł. Wiejaczki, D. Szumińskiej, K. Wójcickiego, A. Kowalskiej, E. Kołaczowska dotyczą wpływu wybranego czynnika tak naturalnego jak i antropogenicznego na współczesny krajobraz kulturowy w wybranych dolinach rzecznych.

Trzecia grupa artykułów dotyczy percepcji krajobrazów dolin rzecznych ich funkcji turystycznej, edukacyjnej i transportowej. Autorami opracowań są S. Bernat – (Percepcja krajobrazów dolin rzecznych), W. Romanowska, Z. Podgórski (Atrakcyjność wizualna doliny Wkry), J. Angiel (Poznanie różnorodności krajobrazów kulturowych w aspekcie edukacji wodnej na Wiśle). Na wyróżnienie zasługuje syntetyczny artykuł E. Marszałek omawiający dolinę Odry jako szlak komunikacyjno - transportowy oraz turystyczny. Autorka zamieszcza porównanie jak w ciągu wieków wykorzystywano do żeglugi i zagospodarowano hydrotechniczne drogi wodne Odry i Wisły.

Zmienność w czasie i w przestrzeni krajobrazów kulturowych dolin rzecznych sprawia, iż problematyka ta jest praktycznie niewyczerpywana; jest stale aktualnym tematem badań, studiów i analiz, a także prognoz i projektów. Przedstawiany tom stanowi niewielki wkład w dotychczasowy dorobek naukowy, ale jednocześnie przez swoją interdyscyplinarność prezentuje nieco inny punkt widzenia na wielokrotnie analizowane zagadnienia.

Joanna Plit